

Documento 1:

Análise

A Desamortización de Madoz

Este mapa representa o valor da desamortización de Madoz. Consistiu esta en a desamortización de todas as propiedades procedentes de mans mortas, é dicir, vinculadas a unha institución. Inclúíanse nestas apartado terras pertencentes ao Estado, institucións relixiosas e concellos. Xunto coa gráfica que está no texto, vemos o valor alcanzado pola venda das terras desamortizadas entre 1855 e

1867, distinguindo pola súa **procedencia entre bens eclesiásticos e civís**. Vemos que estes últimos dobraron polo seu valor aos do clero. Por iso é polo que esta desamortización coñézase como a “civil” no mapa, tamén se nos indica o valor do vendido por provincias.

Esta desamortización, polo seu valor económico, duplicou á de Mendizábal.

Afectou fundamentalmente a bens civís (dos concellos) polo que as súas consecuencias negativas sobre as clases máis desfavorecidas foron especialmente duras. A súa finalidade esencial era recadar fondos para a construción do ferrocarril, ademais de acabar cunha forma de propiedade propia do pasado. En canto ao contexto histórico concreto, debemos lembrar que en 1854 o pronunciamiento de O'Donnell en Vicálvaro (A Vicalvarada) acababa co réxime moderado presidido por Narváez desde 1843. Empezaba o Bienio Progresista e o novo goberno propoñese avanzar no liberalismo, sobre todo no que incumbe a medidas económicas para reactivar a economía española. Durante o **Bienio Progresista** foi pouco o que deu tempo a pór en venda. Será xa na década de 1860, baixo a **Unión Liberal**, cando leva a cabo o groso da venda das terras, sobre todo dos concellos

Como vemos no mapa, a desamortización de Madoz tamén **alcanzou maior valor nas rexións onde dominaba a gran propiedade**, o latifundio, é dicir, na metade

sur. Aquí, ás propiedades das congregacións relixiosas e os concellos, sumáronse as das Órdenes Militares (Calatrava, Alcántara, Santiago, etc.) agora disoltas, propietarias de grandes latifundios na submeseta sur e Andalucía. No norte, pola contra, as propiedades eran pequenas, por iso o seu valor foi menor. O resultado desta venda levou á consolidación do tipo de propiedade preexistente, é dicir, alí onde as propiedades xa eran pequenas, consolidouse esta forma e moitos cultivadores puideron agrandar as súas propiedades, a adquirilas se eran arrendatarios. Pero no centro e sur, a gran propiedade seguiu sendo a forma característica; alí, o alto valor das leiras en venda, só permitiu comprar aos grandes propietarios e a alta burguesía, máis interesada en adquirir un ben seguro e de prestixio (seguía relacionándose a propiedade da terra coa nobreza) que en investir nas terras adquiridas para facer delas unha empresa produtiva.

Documento 2

«Exposición á S. M. a Raíña Gobernadora:

Señora: vender a masa de bens que viñeron ser propiedade da nación non é tan só cumprir unha promesa solemne e **dar garantía positiva á débeda nacional** por medio dunha amortización exactamente igual ó produto das rendas; é abrir unha fonte abundantísima de felicidade pública, **vivificar unha riqueza morta**, desobstruír as canles da industria e da circulación, apegar ó país polo amor natural e vehemente a todo o propio, anhear a patria, crear novos e firmes vínculos que ligen a ela; é, en fin, identificar co excelso trono de Isabel II, símbolo da orde e da liberdade. Non é, Señora, nin unha fría especulación mercantil, nin unha mera operación de crédito...; é un elemento de animación de vida e de ventura para España. É, se podo explicarme así, o complemento da súa resurrección política. O decreto que vou ter a honra de someter á augusta aprobación da V. M. sobre a venda deses bens adquiridos xa pola nación, así como no seu resultado material ha producir o beneficio de minorar a forte suma da débeda pública, é preciso que na súa tendencia, no seu obxecto, e aínda nos medios polos que aspire a aquel resultado, se enlace, se encadee, se funde na alta idea de **crear unha copiosa familia de propietarios que, a súa existencia e goces, se substeñe principalmente no triunfo completo das nosas actuais institucións**»

Introducción de Mendizábal ó Decreto Real de 1836

O texto é un fragmento do Real Decreto de febreiro de 1836 polo que se fai pública a venda dos bens inmobles pertencentes ás compañías relixiosas recentemente suprimidas (todas, salvo as dedicadas á educación ou as que rexentaban hospitais). En 1836 o país, ademais dos problemas económicos que arrastra desde finais do s. XVIII, ten que facer fronte ás guerras carlistas e á inestabilidade política. A raíña rexente, á morte de Fernando VII, debe apoiarse nos liberais para defender o trono da súa filla fronte aos absolutistas partidarios de D. Carlos. A construción dun Estado liberal require tomar medidas económicas liberalizadoras, acabando cos vestixios do pasado. Neste contexto enténdese o goberno de Mendizábal, un home

de negocios progresista, en quen se confía para atallar a débeda do Estado e atraerse aos liberais.

A idea principal, precisamente, é a declaración de venda das propiedades das corporacións relixiosas suprimidas. Con esta medida perséguese:

- Destinar o diñeiro obtido a pagar a débeda pública
- Transformar a propiedade amortizada en propiedade privada plena
- Con iso, fomentar a produción agrícola e o comercio e
- Finalmente, informa da forma de pago, aclarando que se acepta tanto diñeiro en efectivo como títulos de débeda pública.

As primeiras medidas desamortizadoras tiveron lugar durante o reinado de Carlos IV, cando Godoy autoriza en 1798 a desamortización dos bens da suprimida Compañía de Jesús e das obras pías (hospicios, casas de misericordia, etc.) para, co diñeiro recadado pola súa venda, facer fronte ao pago da débeda pública nun contexto de guerras. Vendéuse entón 1/6 das propiedades da Igrexa. As Cortes de Cádiz, en 1813, deciden a nacionalización dos bens de Ordes Militares, os conventos suprimidos durante a Guerra de Independencia e os dos afrancesados. Estas medidas practicamente non foron levadas a cabo, aínda que a súa importancia radica en que **serviron de precedente ás desamortizacións liberais**, de feito durante o Trienio Liberal aplicouse o decreto de 1813 (supresión de monacales e desamortización de bens de propios e baldíos). Tamén se procedeu a **desvincular os señoríos**, que se transformaron en propiedade privada plena, e a suprimir o mayorazgo. A restauración absolutista anulou toda esta obra, co consecuente descontento da burguesía que comprara estas propiedades. Con todo, o groso da desamortización española foi obra dos progresistas Mendizábal (desamortización eclesiástica) e Madoz (civil) durante o reinado de Isabel II.

Os decretos de 1836 e 1837, asinados por Mendizábal supuñan a **nacionalización de todos os bens do clero para a súa posterior venda en poxa pública**, unha vez divididas as leiras en lotes, admitíndose como forma de pago os títulos de débeda pública, moi devaluada, tras entregar en man o 20% do importe total e podendo aprazar o resto entre 8 e 16 anos. Así, entre 1836 e 1844 púxose á venda máis dun 66% do patrimonio da Igrexa. Desde esa data, cos moderados á fronte do goberno, a desamortización suspendeuse. A Lei de Madoz de 1855 afectará os bens de propios e comúns dos municipios e estendeuse até 1924. Neste caso só se aceptou o pago en efectivo, un 10% ao adquirir as propiedades. Como se le no texto de Mendizábal, a desamortización tiña como finalidades recadar diñeiro para facer fronte aos gastos do Estado (as guerras carlistas), transformar o réxime xurídico da propiedade agraria,

axudando ao triunfo da revolución burguesa, e crear unha clase de pequenos e medianos propietarios favorables ao liberalismo. Cítanse outras finalidades como incentivar a liberdade de comercio e defender a propiedade privada como base do desenvolvemento económico.

En canto **ás consecuencias** da desamortización, en primeiro lugar **modificou o** sistema de propiedade da terra, liberalizando a súa compravenda; **introduciu**, ademais, cambios no sistema de cultivo, condicionando dese modo a evolución da agricultura española. Así, o policultivo de subsistencia foi substituído por un monocultivo comercial, cerealista nas mesetas e viticultor en Cataluña. Afectou tamén á organización da paisaxe ao roturase baldíos, dehesas e bosques, coa consecuente deforestación e prexuízo para a gandería. **Aumentou a produción coas roturaciones, pero non a produtividade xa que a penas modernizouse a agricultura**, dando lugar pronto a rendementos decrecientes e prezos pouco competitivos. Os novos propietarios non introduciron melloras técnicas por non poder afrontar este investimento ou por non estar interesados ao ser absentistas e dispor de abundante man de obra barata.

Non se conseguiu paliar o problema da facenda pública, en parte debido ao sistema de pagos, pois os títulos da débeda pública aceptáronse polo seu valor nominal mentres que se atopaban moi devaluados. Tampouco se conseguiu crear unha clase de pequenos propietarios adictos ao liberalismo, posto que os campesiños non puideron comprar as terras e os contratos de arrendamento impostos polos novos propietarios endureceron as súas condicións, cando non expulsaron a estes arrendatarios para explotar directamente as terras mediante o traballo de xornaleiros. Os municipios perderon os seus ingresos polo arriendo dos bens de propios e xa non contaban cos terreos comunais que servían de medio de subsistencia aos campesiños máis pobres, que viron empeorar a súa vida. Iso explica que o carlismo arraigase entre os pequenos campesiños do norte, mentres que os propietarios máis acomodados uníronse ao liberalismo, formando unha nova aristocracia terrateniente. Non se aproveitou para facer unha reforma agraria, como propuxo o deputado Flores Estrada, para quen o Estado debía alugar a terra aos pequenos campesiños e destinar eses ingresos ao sostemento da débeda pública. Só se buscaba beneficiar á burguesía comercial e financeira, que era o sustento social do novo réxime.

Deste xeito, a estrutura da propiedade a penas viuse modificada pola desamortización, posto que en cada rexión reforzouse a preexistente: alí onde existía xa unha estrutura latifundista aumentou a gran propiedade (Andalucía occidental) mentres que na

España setentrional mantívose o predominio da pequena e mediana propiedade. Os compradores só podían ser quen tiñan recursos (en metálico ou en títulos de débeda pública) e, por tanto, campesiños acomodados, terratenientes e burgueses. Aínda que as terras debían dividirse en lotes para a súa venda, nada impedía a un mesmo comprador facerse con varios. Estes motivos explican que nas zonas latifundistas houbo moitos absentistas entre os compradores, mentres que no terzo norte predominaron os propios veciños. Finalmente, debe lembrarse o espolio do patrimonio artístico e cultural, pois os conventos e igrexas desamortizados, ao perder aos seus moradores, na maior parte dos casos viñeron abaixo; os seus aveños, mobiliario e obras de arte, perdéronse ou mal venderon, moitas veces a estranxeiros e a un prezo irrisorio. Os compradores, na maioría dos casos non puideron ou non quixeron manter este patrimonio. En conclusión, nin os novos propietarios investiron na modernización da explotación agraria nin se creou unha clase de propietarios medios, polo que non se deron as circunstancias favorables para que a agricultura servise de base á Revolución Industrial ao non existir un mercado interior, debido ao escaso poder adquisitivo da poboación.